

**Савремена философска антропологија, 2П+2В, за понедељак 18. март
(09:00-12:00)**

(доц. др Душан Крцуновић)

(дио овог предавања саопштен је у краћим тезама преко вајбер групе.
Основна литература за све философске дисциплине доступна је студентима у
штампаној и електронској форми)

Ернст Касирер (1874-1945)

Човјек као *animal symbolicum*:

философска антропологија као философија културе

- Уз Ериха Ротакера, Ханса Фрејера, Теодора Лита, Едуарда Шпрангера, Ота Фридриха Болнова и Михаела Ландмана, новокантовац Ернст Касирер је један од најзначајнијих представника тзв. „културно-философске антропологије. За све ове ауторе важи сљедећа хипотеза: ако је култура човјекова „друга природа“, у недостатку нашег знања о некој човјековој „првој природи“, онда философска антропологија није ништа друго до философија културе. Програмски слоган Ландманове фундаменталне антропологије, „човјек је творац и творевина културе“, фунгира као заједнички именоватељ наведених мислилаца.
- Касиреров *Оглед о човјеку: увод у филозофију људске културе* (1944) спада у класик философске антропологије. Књига је сажетак Касиреровог тротомног дјела Философија симболичких облика која је настала током 20-их година XX вијека. *Оглед о човјеку* алудира на чувену дидактичку поему пјесника Александра Попупа (1740). Сам жанр огледа (њем. *Versuch*) или есеја (енг. *Essay*) увео је Монтескје и у вези је са новом сликом човјека насталој у раној модерни. Жанровска неодређеност, неухватљивост и недефинљивост есеја одговара новом погледу на човјека чија „суштина“ или „природа“ није унапријед дата или одређена. Настојање да са становишта философије културе одговори на четврто питање Кантове *metaphysica specialis* (које гласи: *Was ist der Mensch?*), Касирера води у правцу разумијевања човјека и његовог свијета у појмовима функције, а не

есенције или суштине или природе која подразумева онтолошку фиксираност и детерминисаност. Први дио *Огледа* насловљен је Кантовим питањем.

- Касиреров *Оглед* указује на антиесенцијалистички приступ човјеку, али и на синтезу различитих жанрова: природнонаучни, дакле емпиријски и експериментални, философско-теоријски, историографски, етнографски, стваралачко-умјетнички... На тај начин Касирер слиједи основну интенцију пројекта философске антропологије као философске дисциплине и као мисаоног правца (Јоаким Фишер) у XX вијеку, а која се састоји у прихватању резултата емпиријских наука о човјеку, биологије, физиологије, психологије и медицине и њиховој философској интерпретацији. Чињеничка знања о човјеку сама по себи не дају резултату разумијевања човјека и његовог свијета.
- У својој философији културе *alias* философији човјека, Касирер жели да превазиђе шелеровски дуализам Дух-Живот, али и Геленову антропобиологију, иако усваја Шелеров појмовни пар и Геленово одређење културе као човјекове „друге природе“.
- Криза човјековог самосазнања и обиље разноврсних увида о човјеку заснованих на емпиријским подацима и чињеницама, исходишна су тачка његовог антрополошког трагања за „Аријаднином нити“ у том својеврсном лавиринту знања. То трагање почиње од грчке антике и слиједи методолошке инструкције Сократовог захтјева за самосазнањем у посебности питања о човјеку које је дијалошке природе. На том фону Касирер прави опсежну реконструкцију историје антрополошких теорија све до његовог времена. Уз Сократа као претечу, главни протагонисти те историје су: Марко Аурелије, Августин, Тома Аквински, Паскал, Монтењ, Бруно, Дравин, Тен, Ниче, Маркс, Фројд и Шилер, али и Галилеј, Декарт, Лајбниц, Спиноза, потом Конт, Гете, Виљем Џејмс и Џон Дјуи. То оправдава позивање на „Аријаднину нит“ као метонимију захтјевног задатка философске антропологије.

- Након проблемско-историјског приступа човјеку и његовој култури, Касирер прибјегава методолошкој редукацији човјека на биолошку раван како би направио демаркацију у односу на животињску форму живота. Јасно је да ово поређење између човјека и животиње има пропедеутичку функцију: његов смисао је довођење до увида у недостатке сваког одређења човјека на основу чисто биолошких чинилаца. Ријечју, интенција овог попедеутичког поређења човјека и животиње је несводивост човјека на *Animalitas*.
- Тротомно дјело *Философија симболичких облика*, чија је квинтесенција *Оглед о човјеку*, пружа један приступ човјеку који је другачији од биолошког. Смисао тог приступа је трагање за одређењем човјека које нема форму супстанцијалне, већ функционалне дефиниције. Тиме Касирер жели да избјегне уобичајену критику на рачун философске антропологије која тежи да дефинише човјека путем „антрополошких константи“. Те константе чине човјека аисторичним бићем, лишеним димензије промјене и развоја. Стога Касирер проналази Аријаднину нит или кључ за разумијевање човјековог свијета у појму симбола. Другим ријечима, антропологија као философија културе заснована је на теорији симбола.
- Човјек је *animal symbolicum*. Да би показао у чему се састоји специфичност људског свијета, Касирер се поново враћа на истраживање Јакоба фон Икскила (*Uexküll*) о „функционалном кругу“ живота као крутом систему рецептор-ефектор у који је заробљен животињски организам. У вези с тим, постоји строга корелација између тјелесне организације живог бића и његове околине (животне средине, окружења), о чему су писали Шелер, Плеснер и Гелен у оквиру свог пројекта философске антропологије. У случају човјека, овај функционални круг живота се распрскава, тј. постоји нешто треће што дефинише људски свијет, а то је управо симбол и систем симбола. Према Касиреровим ријечима: „Čovjek je, tako reći, otkrio novu metodu svoga prilagođavanja okolini. Između receptornog i efektornog sustava, koje nalazimo u svim životinjskim vrstama, u čovjeku nalazimo treću kariku koju bismo mogli nazvati simboličkim sustavom. Ta nova tekovina preobražava cijeli ljudski život. Uspoređen s

ostalim životinjama, čovjek živi ne samo u široj realnosti, nego, da tako kažemo, i u novoj dimenziji realnosti“ (стр. 42).

- Захваљујући овом квалитативном скоку, човјек надилази детерминанте природе у том смислу да његовом свијету ништа у природи није еквивалентно. Разликовно обиљежје човјека је у његовој способности симболизације помоћу које човјек ствара свој властити свијет, једну динамичку сферу смисла. Када Касирер даје кључ за разумијевање „људске природе“ у виду формуле *animal symbolicum*, онда он тиме обухвата прагматичну и херменеутичку димензију човјекове способности симболизације: човјек је биће које ствара симболе и биће које разумије симболе.
- Касирерова *Философија симболичких облика* је заснована на начелу двоструке аспективности човјековог свијета, човјека као *animal symbolicum*. Сво људско искуство је обликовано и детерминисано пројектовањем смисла и значења на свијет у коме бивствује. Касиреров приступ препознаје комбинацију *интелектуалне активности* и *чулне рецептивности* у срцу специфично људског начина бивствовања у свијету. Сходно томе, човјек „обликује“ или „гради“ свој свијет кроз различите алтернативне и повезане оквире значења, симболичке облике. Човјек је на тај начин свјетотворац.
- Симболизација или човјекова симболичка активност је карика или медијум који повезује чулно и духовно, или шелеровски речено, Дух и Живот, духовни смисао и чулни утисак. Човјеково искуство свијета посредовано је симболом. Симбол је артикулација смисла и значења у материјалном медијуму, били то звукови, слике, материјалне ствари, поступци, ритуали, институције... Дословно, све што човјек искуствује носилац је неког смисла. Моћ симболизације манифестује се у културним остварењима посредством којих човјек себе разумије и обликује.
- Симболички облици које Касирер често помиње су језик, мит, религија, умјетност и наука. Сви ови симболички облици су динамички систем симбола у којима је постигнут одговарајући степен апстракције и рефлексивности. На способности симболизације

заснован је човјеков језик и рефлексивно мишљење. Сваки симбол је елеменат једног сложеног система симбола који се исказује у сваком симболичком облику.

- На симболичкој способности засновна је човјекова могућност сталног преобликовања свог свијета који слови као култура. Отуда је сфера културе уједно сфера људске слободе. На крају свог Огледа Касирер дефинише културу као „процес прогресивног самоослобађања човјека“. За разлику од Шелера, Дух и Живот нису одвојени ентитети, већ узајамно прожимајући, па природа и култура представљају двије неодвојиве компоненте одређења човјека као симболичког бића. Философска антропологија је феноменологија људске културе.

За вјежбе, сриједа 18. март:

1. Одређење антрополошког принципа код Шелера, Плеснера и Гелена.
2. „Идентитетско језгро“ у философској антропологији Шелера, Плеснера и Гелена.
3. Разлика између Плеснеровог и Геленовог антрополошког модела.
4. Дух и живот код Макса Шелера.

Касирер за вјежбе, сриједа, 25. март.

1. Дух и живот код Ернста Касирера.
2. Питање слободе код Ернста Касирера.
3. Расправа у Давосу између Касирера и Хајдегера.

(Литература је послата мејлом свим студентима с којима се обавља стална комуникација путем електронске поште и формиране вајбер групе.)

Вјежбе из Античке философије II, за понедељак, 18. март (12:00-13:30)

(доц. др Душан Крцуновић)

1. Тумачење и коментарисање прве књиге Аристотелове *Физике*: осврт на Аристотелов историјско-философски и апоретски метод: Аристотелова

теорија узрока; онтолошка структура стварности у првој књизи *Физике* (*morphe-hyle-steresis-kinesis*); осврт на Платонову теорију идеја у првој књизи *Физике*.

2. Тумачење и коментарисање друге књиге Аристотелове *Физике*: Аристотелова дефиниција природе; Аристотелов однос према предсократовској и Платоновој философији природе; *physis-techné* аналогија.
3. Аристотелова телеолошка философија природе.
4. Аристотелов феноменолошки метод *avant la lettre*.
5. Хајдегерово рехабилитација Аристотелове философије природе.

Вјежбе из Модерних и савремених праваца у онтологији, 16. март

(10:00-11:30)

(мр Гордана Крцуновић)

1. Читање и тумачење Кантовог „Предговора“ и „Увода“ у *Критику чистог ума*, с обзиром на питање онтологије и метафизике
 2. Кантова критика Декарта
 3. Кант као мајеутичар или гробар метафизике
 4. Статус „ствари по себи“
 5. Онтолошки докази
6. Функција трансценденталне аналитике и трансценденталне дијалектике у контексту метафизичке традиције
 7. „Трансцендентална метафизика“ – рјешење или проблем
 8. Хајдегерово тумачење Кантове *Критике чистог ума*

Вјежбе из Философије технике и медија, 16. март (13:00-14:30)

(мр Гордана Крцуновић)

1. Значење појма *techné* у грчкој антици (тумачење прометејског мита)
2. Однос према природи (*physis*) у грчкој антици: прометејски, орфички и философски приступ

3. Осврт на однос између природе и умијећа (*techne-physis*) у грчкој антици
4. Осврт на обрат односа између природе и умијећа у јудео-хришћанском учењу

Вјежбе из увода у онтологију, за 19. март (четвртак, 13:00-14:30)

(мр Гордана Крцуновић)

1. Аристотелова одређења прве философије
2. Вишезначност појма бића код Аристотела
3. Вишезначност појма усије код Аристотела
4. Онто-теолошко устројство метафизике
5. Ламбда књига *Метафизике*

Вјежбе из модерних и савремених праваца у онтологији, понедељак, 23. март (10:00-11:30)

(мр Гордана Крцуновић)

1. Читање и тумачење Хегеловог „Предговора“ за *Феноменологију духа*
2. Супстанца и субјект
3. Хегел и Хераклит
4. Хегел и Кант

Вјежбе из Античке философије II, понедељак, 23. март (12:00-13:30)

(доц. др Душан Крцуновић)

1. Аристотелов философски лексикон
2. Прва философија као етиологија, онтологија, усиологија и теологика
3. Значења појма бића и *pros hen*-релација
4. Аристотелова подјела теоријских знања
5. Онтолошка структура стварности и Ламбда књига *Метафизике*
6. Појмовни пар могућност-стварност

Вјежбе из Философије технике и медија, 23. март (13:00-14:30)

(мр Гордана Крцуновић)

1. Читање и тумачење Хајдегеровог текста „Питање о техници“
2. Хајдегерово схватање односа *techne-eidos-hyle*
3. Хајдегерово схватање односа *poiesis-techne*